

Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]

Vol 3, No 3 (2022)

afimec

Πολιτισμικός περίπατος και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, η κινηματογράφηση σε ένα «ψυχογεωγραφικό» περιβάλλον - Μελέτη περίπτωσης στην πόλη των Αγίων Αναργύρων

Φρύνη Βρεττού

doi: [10.12681/afimec.31739](https://doi.org/10.12681/afimec.31739)

To cite this article:

Βρεττού Φ. (2022). Πολιτισμικός περίπατος και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, η κινηματογράφηση σε ένα «ψυχογεωγραφικό» περιβάλλον - Μελέτη περίπτωσης στην πόλη των Αγίων Αναργύρων. *Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]*, 3(3). <https://doi.org/10.12681/afimec.31739>

Πολιτισμικός περίπατος και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, η κινηματογράφηση σε ένα «ψυχογεωγραφικό» περιβάλλον - Μελέτη περίπτωσης στην πόλη των Αγίων Αναργύρων

Φρόνη Βρεττού

μεταπτυχιακή απόφοιτος Προγράμματος Πολιτισμικών και Κινηματογραφικών Σπουδών του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
frynivr@yahoo.gr

Abstract: In this article, the purpose of the research is to enhance the cultural promenade and its filming as an important tool for the environmental awareness for people of any age. The method which has been followed is qualitative research by using semi-structured interviews from older citizens of Agioi Anargyroi on the one hand and by using field research with participatory observation during the personal wandering in the area on the other hand. The observational cinema, with the detailed and long-lasting participatory observation through the camera of a mobile phone, offered a methodological tool for the cinematography. Another part of methodology contains bibliographic research about the influence of urban space to the human behavior, the “psychogeography” (Debord, 1955), during wandering through the city (“flânerie”), and the meaning of “flâneur” (Benjamin, 1939). The conclusion of the research is that the perception of space as a “psychogeographical landscape” (Bruno, 2011), a place full of the collective memory, lived experiences and desires of people, contribute to the creation of emotional bonds between the cinematographer, the environment and other humans. This perception of space leads to the environmental awareness and the empowerment of the social relations. Furthermore, the wanderer-cinematographer becomes the feeling of reappropriating the environmental public space, understands his self as a part of the environment and experiences strong emotions. Finally, the cinematographer becomes aware of the animals which live in a city and critical about the preservation of natural spaces or places with strong historical and cultural value.

Key-words: cultural promenade, psychogeography, psychogeographical landscape, flâneur, flânerie, collective memory, observational cinema

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο σκοπός της έρευνας είναι η ανάδειξη του πολιτισμικού περιπάτου και της κινηματογράφησης του ως σημαντικού μέσου για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση ατόμων κάθε ηλικίας. Η μέθοδος που επιλέχθηκε είναι η ποιοτική έρευνα με εργαλεία ημι-δομημένες συνεντεύξεις από παλαιότερους κατοίκους των Αγίων Αναργύρων αφενός και επιτόπια έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση κατά την προσωπική περιπλάνηση στην περιοχή αφετέρου. Ο κινηματογράφος της παρατήρησης με την ενδελεχή και μακροχρόνια συμμετοχική παρατήρηση μέσα από την κάμερα ενός κινητού τηλεφώνου, πρόσφερε μεθοδολογικά εργαλεία για την κινηματογράφηση. Επίσης στην μέθοδο επιλέχθηκε η βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με την επίδραση του αστικού χώρου στην ανθρώπινη συμπεριφορά, την «ψυχογεωγραφία» (Debord, 1955), κατά την αστική περιπλάνηση (“flânerie”) και την έννοια του «πλάνητα» (Benjamin, 1939). Τα συμπεράσματα της έρευνας είναι ότι η νοηματοδότηση του

χώρου σαν ένα «ψυχογεωγραφικό τοπίο» (Bruno, 2011), όπου εδράζονται η συλλογική μνήμη, τα βιώματα και οι επιθυμίες των ανθρώπων, συμβάλλουν στην δημιουργία συναισθηματικών δεσμών αγάπης ανάμεσα στον κινηματογραφιστή, το περιβάλλον και τους συνανθρώπους του. Η παραπάνω αντίληψη του χώρου έχει ως αποτέλεσμα την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την ενδυνάμωση των κοινωνικών σχέσεων. Συμπερασματικά ο περιπλανώμενος κινηματογραφιστής αποκομίζει την αίσθηση επανιδιοποίησης του περιβάλλοντος δημόσιου χώρου, αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μέρος του περιβάλλοντος και βιώνει έντονη συγκίνηση. Τέλος ευαισθητοποιείται σχετικά με τα ζώα που ζουν στην πόλη και προβληματίζεται για την διατήρηση φυσικών χώρων ή τόπων με έντονη ιστορική και πολιτισμική αξία.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτισμικός περίπατος, ψυχογεωγραφία, ψυχογεωγραφικό τοπίο, πλάνητας, αστική περιπλάνηση, συλλογική μνήμη, κινηματογράφος της παρατήρησης

1. Θεωρητικά και Μεθοδολογικά εργαλεία

Το άρθρο αποτελεί μέρος και αφορμάται από την διπλωματική εργασία με τίτλο: «Η πόλη των Αγίων Αναργύρων, αστικό βίωμα και μνήμη, μία ψυχογεωγραφική προσέγγιση»¹ με επιβλέπουσα την Ελένη Τζουμάκα. Η εργασία περιλαμβάνει, εκτός από γραπτό θεωρητικό μέρος, και ένα καλλιτεχνικό έργο υπό την μορφή μιας ταινίας διάρκειας μίας ώρας. Στην ταινία παρουσιάζεται η προσωπική περιπλάνηση στην πόλη των Αγίων Αναργύρων, τόπο κατοικίας, ως βιωματική εμπειρία για την συλλογή αισθήσεων και αναμνήσεων, η οποία συνυφίνεται με τις αφηγήσεις παλαιότερων κατοίκων. Οι αφηγήσεις των απλών, καθημερινών ανθρώπων μας μεταφέρουν στον χώρο και τον χρόνο.

Έμπνευση για την διερεύνηση του αστικού πολιτισμικού περιπάτου μέσω της κινηματογράφησης αποτέλεσε η φυσιογνωμία του «πλάνητα» (flâneur), όπως περιγράφεται από τον Benjamin το 1939 στο βιβλίο του για τον Baudelaire (1994:10). Ο «πλάνητας» περπατάει στους δρόμους με τον δικό του ρυθμό, καθώς αντιστέκεται στον φρενήρη ρυθμό του πλήθους (Benjamin, 1994:58) και στον καπιταλιστικό τρόπο ζωής. Παράλληλα παρατηρεί διεξοδικά τόσο την συμπεριφορά των ανθρώπων, όσο και τα κτίσματα, τα οποία νοηματοδοτεί ως χώρους συλλογικής μνήμης και επιθυμίας. «Η κατασκευή παίζει το ρόλο του υποσυνείδητου», γράφει ο Benjamin χαρακτηριστικά (2020:28). Η συσχέτιση που κάνει ο Benjamin ανάμεσα στην ανθρώπινη συμπεριφορά, τον αστικό χώρο και την ιστορία κάνει κατανοητό ότι ο περιβάλλοντας χώρος επιδρά καταλυτικά πάνω στον άνθρωπο κατά μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αλλά και το αντίθετο.

Την επίδραση του χώρου και της «ατμόσφαιράς» του στον ανθρώπινο ψυχισμό, την οποία παρατήρησε ο Benjamin, ο Debord το 1955 την ονόμασε «ψυχογεωγραφία». Σύμφωνα με τον Debord, η «ψυχογεωγραφία μελετά τους συγκεκριμένους νόμους και τις επιδράσεις του (συνειδητά ή όχι διαμορφωμένου) γεωγραφικού περιβάλλοντος στην συναισθηματική συμπεριφορά των ατόμων» (Ιωαννίδης, 1999:42). Η περιπλάνηση, σύμφωνα με τον Debord, αποτέλεσε το μέσο για να διερευνηθεί η «ψυχογεωγραφία». Ο Debord παρατήρησε ότι και μόνο που ο κόσμος βγήκε στους δρόμους, συμμετείχε

¹ Η παρουσίαση της εργασίας έγινε στις 12.4. 2022 στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και κατατέθηκε στην Πέργαμο Βιβλιοθήκη.

βιωματικά, ήρθε σε επαφή με άλλους και είδε τον αστικό χώρο με κριτική ματιά, αμφισβητώντας τον καπιταλιστικό τρόπο ζωής, έγινε ήδη η πρώτη αλλαγή (Ιωαννίδης, 1999:201) προς μία ενεργητική στάση ζωής με έντονες συγκινήσεις.

Η εμπειρία της περιπλάνησης είναι αποκαλυπτική για να γνωρίσει κανείς τον εαυτό του, καθώς, «ξυπνάει τόσο ιδιαίτερα και σύνθετα συναισθήματα σε τόσο μεγάλη ποικιλία συνδυασμών», αναφέρει ο Debord (1955:4). Η συναισθηματική περιπλάνηση, είναι ανθρωποκεντρική και φτάνει μέχρι τα βάθη του ανθρώπινου ψυχισμού, με στόχο να κάνει τον άνθρωπο να ανασυστήσει χαμένες αναμνήσεις, να θυμηθεί, πώς είναι να νιώθει, να βιώνει και να απολαμβάνει. Οι αναμνήσεις αυτές μπορεί να προέρχονται από την παιδική ηλικία, όπου κυριαρχούσε το παιχνίδι και η δημιουργική εξερεύνηση. Ο άνθρωπος μέσα από την εμπλοκή και την ενεργή συμμετοχή, βιώνει το περιβάλλον, το κατανοεί και νιώθει μέρος της φύσης και του κόσμου γύρω του, ενώ παράλληλα το βίωμα του μετουσιώνεται σε ανάμνηση.

Η μνήμη ως θεμελιώδης ανθρώπινη λειτουργία, δίνει στον άνθρωπο την αίσθηση της συνέχειας στον χώρο και τον χρόνο, σύμφωνα με την Ντάβου (2000:153-4). Όπως αναφέρει ο Portelli, η μνήμη είναι μία ενεργητική διαδικασία δημιουργίας νοημάτων (2020:61), κατά την οποία ερμηνεύουμε τις πληροφορίες που προσλαμβάνουμε αισθητηριακά, αντλώντας κάποιο νόημα, το οποίο ταξινομούμε, με βάση αυτό που γνωρίζουμε για τον κόσμο μέχρι εκείνη την στιγμή (Ντάβου, 2000:154-5). Κάθε ανάμνηση συσσωρεύεται πάνω στις αναμνήσεις των άλλων ανθρώπων δημιουργώντας την συλλογική μνήμη των ανθρώπων αυτών. Ο Halbwachs επισημαίνει ότι η συλλογική μνήμη των ανθρώπων, «η ανάμνηση δηλαδή μιας ομάδας ανθρώπων» (2013:75), είναι πάντα συνδεδεμένη με τον χώρο (2013:167). Παρατηρούμε εδώ τον παραλληλισμό στην σκέψη του Benjamin και του Halbwachs.

Τον συσχετισμό ανάμεσα στην μνήμη, την κίνηση του περπατήματος και την συγκίνηση έχει μελετήσει επίσης η Bruno πιο πρόσφατα (2011), η οποία συνέδεσε τις παραπάνω έννοιες με τον κινηματογράφο. «Η κίνηση προκαλεί συγκίνηση, συνεπώς αναλογικά η συγκίνηση εμπεριέχει μια κίνηση» (2011:42), αναφέρει χαρακτηριστικά η Bruno, συνδέοντας επίσης τον κινηματογράφο και την περιπλάνηση με την αρχιτεκτονική και γενικότερα τον αστικό χώρο. Η Bruno φαντάζεται την πόλη ως ένα χάρτη «συν-κινούμενων εικόνων» και την περιγράφει ως ένα «κοινωνικό σώμα» (2002:67), το οποίο αποτελείται από τα συναισθήματα και τις βιωμένες εμπειρίες των κατοίκων της.

Ο κινηματογράφος, όπως και η κίνηση στην πόλη, έχει την δυνατότητα να μας συν-κινεί, σύμφωνα με την Bruno (2011:59). Η συγκίνηση αυτή μας προσφέρει τεράστια πνευματική απόλαυση, καθώς απελευθερώνει τις διαδικασίες της ενθύμησης και του αναστοχασμού, αλλά αγγίζει και την ψυχή μας, νιώθουμε να μας διαπερνά το συναίσθημα και να μας ευαισθητοποιεί για το περιβάλλον γύρω μας. Ο κινηματογράφος θα μπορούσαμε να πούμε ότι μοιάζει με δοχείο, στο οποίο μπορεί να διατηρηθεί η συλλογική μνήμη, συντελώντας στην δημιουργία μίας συλλογικής συνείδησης, η οποία είναι απαραίτητη για την αρμονική συνύπαρξη με τους γύρω ανθρώπους και το περιβάλλον.

Στόχοι του κινηματογράφου τους παρατήρησης, του είδους του ντοκιμαντέρ, το οποίο αποτέλεσε μεθοδολογικό εργαλείο για την κινηματογράφηση, αποτελούν, εκτός των

άλλων, η ανθρώπινη επικοινωνία, η ενδοσκόπηση και η συγκίνηση, όπως αναφέρει η Εύα Στεφανή (2016:74-5). Σκοπός του κινηματογράφου της παρατήρησης είναι να αγγίξει πέρα από το διανοητικό επίπεδο της σκέψης, την καρδιά τόσο του κινηματογραφιστή, όσο και των κινηματογραφούμενων, αναφέρει η Στεφανή, αλλά και των θεατών. Μέσω της μακροχρόνιας κινηματογραφικής αποτύπωσης της ατμόσφαιρας των χώρων και της ανθρώπινης συμπεριφοράς γίνεται εφικτή η ανάγνωσή τους σε δεύτερο και τρίτο χρόνο. Ο κινηματογράφος προσφέρει το «κείμενο», το οποίο μπορούμε να παρατηρήσουμε διεξοδικότερα και να το ερμηνεύσουμε, ώστε να το κατανοήσουμε.

Τα ερεθίσματα που προσλαμβάνουμε αισθητηριακά στον περίπατο μετατρέπονται σε ένα πολιτισμικό κείμενο, «έναν περίπατο σε διαφορετικές πολιτισμικές γλώσσες», αναφέρει ο Roland Barthes (2001:155), το οποίο κατανοούμε με βάση τις δικές μας γνώσεις, αντιλήψεις και επιθυμίες. Παράλληλα η παρατήρηση και η κατανόηση του κόσμου γύρω μας μας βοηθά να κατανοήσουμε καλύτερα τον εαυτό, τους συνανθρώπους και το περιβάλλον και να αποκτήσουμε συναισθηματικούς δεσμούς αγάπης.

2. Η ταινία, διαδικασία παραγωγής και παραδείγματα από την βιωμένη εμπειρία

Η ταινία, η οποία διαρκεί μία ώρα, χωρίζεται σε πρόλογο-εισαγωγή, έντεκα μέρη και έναν επίλογο. Κάθε μέρος έχει ως αφητηρία μία διαφορετική θεματική, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει ένα τοπόσημο ή κάποια συνέντευξη. Αρχικά στόχος ήταν η «ανασκαφή» στο παρελθόν με σκοπό την τεκμηρίωση αφενός και την καλλιτεχνική έκφραση μέσα από την κινηματογραφική εικόνα αφετέρου. Κατά την διάρκεια όμως της παραγωγής η αίσθηση, την οποία αποκόμιζα ως κινηματογραφίστρια και κάτοικος της περιοχής, ήταν ότι γίνομαι όλο και περισσότερο μέρος του περιβάλλοντος χώρου και ο χώρος γίνεται όλο και πιο οικείος και σημαντικός για εμένα.

Η διαδικασία της παρατήρησης του αστικού τοπίου των Αγίων Αναργύρων είχε μεγάλη διάρκεια, ξεκίνησε τον Οκτώβρη του 2020 και η συνεχής επανάληψη των διαδρομών έκανε τις παρατηρήσεις μου πιο διεισδυτικές. Τα γυρίσματα της ταινίας έλαβαν χώρα από τα τέλη Σεπτεμβρίου 2021 ως τις αρχές Ιανουαρίου 2022. Η εγγραφή του voice over έγινε με το ίδιο κινητό τηλέφωνο με το οποίο γινόταν η κινηματογράφιση, ενώ το μοντάζ έγινε με το πρόγραμμα Adobe Premiere στον υπολογιστή μέσα σε δύο μήνες. Στόχος κατά την κινηματογράφιση ήταν η απόδοση της οπτικής του περιπατητή, με την εναλλαγή σταθερών και κινούμενων πλάνων, και της αίσθησης της εξερεύνησης και του παιχνιδιού.

Οι συνεντευξιαζόμενοι προέκυψαν αβίαστα ως ένα δίκτυο ανθρώπων, όπου ο ένας παρέπεμπε στον επόμενο και κάθε συνομιλία συμπλήρωνε τα κομμάτια ενός σύνθετου παζλ. Η αρχική ερώτηση στους συνεντευξιαζόμενους ήταν ανοιχτού τύπου, σχετικά με τις αναμνήσεις τους από τους Αγίους Αναργύρους, και η απάντηση ξεκινούσε αυθόρμητα από την προσωπική ιστορία και εναλλασσόταν με την ιστορία του τόπου. Το βιβλίο του Ανδρέα Μηλιώνη (2009) για τους Αγίους Αναργύρους ήταν συνεχής οδηγός για την έρευνα, ώστε να γίνεται διασταύρωση στοιχείων και ημερομηνιών. Οι παλαιότεροι κάτοικοι με τις αφηγήσεις τους συνέβαλλαν στην προφορική ιστορία σχετικά με την ζωή πριν την αστικοποίηση και μετά, τον άυλο πολιτισμό, δηλαδή τα

ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, και τέλος την κουλτούρα των κατοίκων της περιοχής, δηλαδή τον τρόπο ζωής τους.

Η δημοτική κοινότητα των Αγίων Αναργύρων, όπου εκτυλίσσεται η ταινία, βρίσκεται έξι χιλιόμετρα μακριά από το κέντρο της Αθήνας. Με την βοήθεια μίας νοητικής χαρτογράφησης, επισκέφτηκα κάποια τοπόσημα της περιοχής, τα οποία θεώρησα σημαντικά, επειδή συνδέονται με την ιστορία και την πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής. Κάποια από τα τοπόσημα, τα οποία θεώρησα ότι συνέβαλαν στην κοινωνικοπολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, ήταν τα απομεινάρια του στούντιο της Φίνος Φιλμ και ο εγκαταλελειμμένος σιδηροδρομικός σταθμός (εικόνες 1-3).

Ο σταθμός, πιο συγκεκριμένα, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής, καθώς εδώ κατέφθαναν άνθρωποι από διάφορες περιοχές της Ελλάδας για να καλυτερεύσουν τη ζωή τους. Ο σιδηροδρομικός σταθμός αποτελεί ένα τόπο συλλογικής μνήμης, όπου η ιστορία του τόπου συνδέεται με τις οικογενειακές ιστορίες των κατοίκων. Μπορεί να φανταστεί κανείς ότι εδώ πλανώνται τα όνειρα και οι επιθυμίες των ανθρώπων που πέρασαν από εδώ και να παρατηρήσει ότι αποπνέει μία ιδιαίτερη ατμόσφαιρα και μία συγκινησιακή φόρτιση.

Παρακάτω παραθέτω κάποια παραδείγματα από την ταινία με πλάνα και αποσπάσματα από την αφήγηση, η οποία ακούγεται με voice over στα πλάνα αυτά. Στα παραδείγματα αυτά γίνεται σαφές ότι μέσω του πολιτισμικού περίπατου και της κινηματογράφησης του ο περιπλανώμενος κινηματογραφιστής γίνεται μέρος του περιβάλλοντος μέσα από την ιστορία του τόπου. Παράλληλα ο κινηματογραφιστής ως εξωτερικός παρατηρητής αφουγκράζεται και καταγράφει την ζωή στην πόλη. Η πόλη με τους γρήγορους ρυθμούς και τους δυνατούς ήχους της, τα απομεινάρια του παρελθόντος στα κτίρια και τα μνημεία και τα στοιχεία της φύσης γίνεται το ζωντανό σκηνικό της κινηματογράφησης. Μέσα από αυτή την καταγραφή ο κινηματογραφιστής ανακαλύπτει και επανιδιοποιείται το περιβάλλον, ενώ παράλληλα αποκτά ενδιαφέρον και ευαισθητοποιείται για αυτό.

Εικόνα 1 Ο εγκαταλελειμμένος σταθμός του τρένου στους Αγίους Αναργύρους. «Το 1884 πέρασε από εδώ η πρώτη γραμμή Πειραιά-Αθηνών-Πελοποννήσου, εν συντομία ΣΠΑΠ, και το 1904 η δεύτερη γραμμή, ΣΕΚ ή Λαρισαϊκός, όπως αναφέρει ο Ανδρέας Μηλιώνης στο βιβλίο του για τους Αγίους Αναργύρους.» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Εικόνα 2 «Η απρόσμενη συνάντηση μιας χελώνας μου υπενθύμισε ότι σε αυτό το σημείο της πόλης ο ρυθμός της ζωής είναι διαφορετικός. Μου ήρθε στο μυαλό ο πλάνητας του Βενιαμίν στο Παρίσι του 19^{ου} αιώνα, ο οποίος ακολουθεί το ρυθμό μιας χελώνας, για να αντισταθεί στην υποτιθέμενη πρόοδο και τον πυρετώδη ρυθμό του καπιταλιστικού τρόπου ζωής.» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Εικόνα 3 «Η χελώνα παλεύει να κινηθεί σε έναν ανοίκειο βιομηχανικό χώρο, προσπαθώντας να κρυφτεί από τον ανθρώπινο κίνδυνο. Η εικόνα δείχνει την αντίθεση ανάμεσα στο ρυθμό της φύσης και τον δικό μας, ο οποίος γίνεται ολοένα και πιο πειστικός. Από την μια τα πουλιά κι από την άλλη το βουητό των αυτοκινήτων και των λεωφορείων. Ένα παράλογο αστικό ηχοτόπιο. Η χελώνα που χτυπά με το καβούκι της στη σιδερένια ράγα, παραπατώντας στις πέτρες, θα μπορούσε να συμβολίζει όλη την ανθρώπινη ιστορία.» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Κατά την βιωματική εμπειρία της περιπλάνησης έγινε σαφής η συνειδητοποίηση ότι στην πόλη των Αγίων Αναργύρων ζουν πάρα πολλά ζώα, τα οποία τράβαγαν συνεχώς το ενδιαφέρον για κινηματογράφηση. Γάτες, πουλιά, και η χελώνα, την οποία παρατηρήσαμε παραπάνω, προκαλούσαν αίσθηση χαράς, αλλά και έκπληξης τόσο κατά την παρατήρηση, όσο και κατά την κινηματογράφηση. Παράλληλα δημιουργήθηκε η αίσθηση ότι αυτά τα ζώα της πόλης χρειάζονται προστασία, καθώς βρίσκονται σε ένα αστικό περιβάλλον, στο οποίο μπορεί να κινδυνέψουν. Τα τιτιβίσματα των πουλιών στις γειτονιές απέπνεαν την αίσθηση της ανακούφισης και του ενθουσιασμού, καθώς η διαδρομή της περιπλάνησης απομακρυνόταν από το θορυβώδες κέντρο της περιοχής και κατευθυνόταν προς τις ήσυχες γειτονιές.

Πίσω στον χρόνο και την ιστορία, η περιπλάνηση μεταφέρθηκε στα μεταβυζαντινά εκκλησάκια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα των Αγίων Αναργύρων (εικόνες 4-5), τα οποία χτίστηκαν κατά την Τουρκοκρατία. Τα εκκλησάκια αποτελούν αρχαιολογικά μνημεία και βρίσκονται περιμετρικά στους Αγίους Αναργύρους, σαν να οριοθετούν την περιοχή. Η ιστορία των εκκλησιών συμβολίζει, εκτός των άλλων, την αγάπη και την τεράστια προσπάθεια πολλών ανθρώπων για να τις διατηρήσουν στον χρόνο.

Εικόνα 4 «Στο τέλος της περιπλάνησης με την μητέρα μου, καταλήξαμε στο μεταβυζαντινό εκκλησάκι των Αγίων Ακινδύνων...Οι Άγιοι Ακίνδυνοι, βρίσκονται πολύ κοντά στον Κηφισό. Μαζί με τις βορειότερες εκκλησίες των Μυροφόρων και Αναλήψεως, της Αγίας Παρασκευής και τον Άγιο Νικόλαο στην Ανάκασα, οριοθετούν την περιοχή από την δεξιά πλευρά». (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Εικόνα 5 «Τα εκκλησάκια αυτά, που εντοπίζονται στον χάρτη του Kaupert, και έχουν ερευνηθεί από τον Ορλάνδο, είναι σημεία αναφοράς για τους κατοίκους. Πόσο μάλλον η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων, η οποία είναι η καρδιά της περιοχής. Από τους Αγίους Κοσμά και Δαμιανό, πήρε το όνομά της όλη η περιοχή. Εδώ γιορτάστηκε και η ίδρυση των Αγίων Αναργύρων το 1927. Η θρησκεία συνυφασμένη με την λαϊκή παράδοση μας φέρνει στο μυαλό πολλές αναμνήσεις, γιορτές, ήθη και έθιμα, χαρές και λύπες» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Στα συγκεκριμένα πλάνα των εκκλησιών γίνεται ιδιαίτερα εμφανής η αισθητική απόλαυση, την οποία νιώθει ο κινηματογραφιστής αποτυπώνοντας την φύση στην πόλη. Κατά την βιωματική εμπειρία, η σκιά των φύλλων πάνω στον λευκό τοίχο από το εκκλησάκι των Αγίων Ακινδύνων ή ο τεράστιος γαλάζιος ουρανός που πλαισιώνει την εκκλησία των Αγίων Αναργύρων προκάλεσαν έντονο ενδιαφέρον και συναισθηματική συγκίνηση κατά το καδράρισμα του πλάνου. Το θέμα της αποτύπωσης της φύσης στο αστικό τοπίο και της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον να ερευνηθεί περαιτέρω σε πολλά αντίστοιχα ντοκιμαντέρ διαφορετικών κινηματογραφιστών. Μέσα από την κάμερα δίνεται αμέσως η δυνατότητα στον παρατηρητή να ξαναγνωρίσει την πόλη του και τότε μπορεί να συνειδητοποιήσει τον σημαντικό ρόλο που παίζει η φύση στην ζωή του στην πόλη. Η κινηματογράφηση της φύσης ως μέρος του περιβάλλοντος χώρου της πόλης μας δίνει την δυνατότητα να εντοπίσουμε την ομορφιά και την αρμονία της φύσης και να αναγνωρίσουμε ομορφιά της πόλης.

Το τρίτο παράδειγμα, το οποίο σχετίζεται με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, αποτελεί η κινηματογράφηση της φυσικής πολιτιστικής κληρονομιάς και των εναπομεινάντων φυσικών χώρων, καθώς και η νοηματοδότησή τους ως τόπων ιερών. Ο αρχαίος ποταμός Κηφισός και η αιωνόβια Ελιά του Πεισίστρατου (εικόνες 6-8) συνδέουν το αρχαίο παρελθόν με το μετανεωτερικό παρόν και αποτελούν σημεία αναφοράς για την περιοχή και τους κατοίκους. Παρατηρώντας τα φυσικά αυτά τοπία θαυμάζει κανείς την ομορφιά και την δύναμη της φύσης και αισθάνεται ότι αποτελεί χρέος η προστασία και η διατήρησή τους για τις επόμενες γενιές στο μέλλον. Παράλληλα προβληματίζεται κανείς για την ρύπανση του περιβάλλοντος ή την αντίθεση ανάμεσα στον ρυθμό της φύσης και της καπιταλιστικής πόλης.

Εικόνα 6 «Στο πλάνο ο Κηφισός αντιστέκεται λίγο ακόμα, στέκοντας περήφανος δίπλα στην εθνική οδό, σύμβολο της νεωτερικότητας. Δύο διαφορετικοί χωροχρόνοι δίπλα δίπλα, ο ένας δείχνει τη φυσική ροή της ζωής και ο άλλος την φρενήρη και θορυβώδη

ροή της ζωής στην πρωτεύουσα, ένα αντιθετικό σκηνικό που χαρακτηρίζει τη σημερινή διαβίωση στις μεγαλουπόλεις.» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Εικόνα 7 «Τα νερά του Κηφισού έκαναν αυτόν τον τόπο ευλογημένο. Σήμερα από τους αρχαίους ελαιώνες έχει διασωθεί μία ελιά, στο κέντρο των Αγίων Αναργύρων, η Ελιά του Πεισίστρατου. Θυμάμαι να μας μιλούν στο σχολείο για αυτήν. Είναι 2.500 χρόνων, όπως μαρτυρούν οι πτυχώσεις της. Στο γλυπτό της φύσης μπορείς να δεις διάφορες μορφές. Η Ελιά έχει ζήσει όλη την ανθρώπινη ιστορία και έχει αντέξει. Στέκει εκεί περήφανη να μας θυμίζει την θνητότητα μας.» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

Εικόνα 8 «Στις μέρες μας είναι επίτευγμα να διατηρήσεις ένα κομμάτι φύσης. Η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων ξεπροβάλλει σαν καρτ ποστάλ.» (απόσπασμα από την ταινία της γράφουσας)

3. Συμπεράσματα

Η βιωματική διαδικασία της κινηματογράφησης αποτελείται από πολλά στάδια: Αρχικά την ενδελεχή παρατήρηση και εξερεύνηση της περιοχής πριν την κινηματογράφηση και την ανακάλυψη ιστορικών μνημείων και φυσικών χώρων που έχουν επιζήσει από την αστικοποίηση, όπως το κτήμα Παπασταμάτη στην συνοικία των Μυκονιάτικων. Παράλληλα γίνεται ιστορική έρευνα για τον τόπο μέσα από βιβλία και συνεντεύξεις και επικοινωνία με τους κατοίκους. Κατόπιν ακολουθεί το στάδιο της ίδιας της κινηματογράφησης ως τρόπου αισθητηριακής πρόσληψης. Ακολουθεί η μετέπειτα ταξινόμηση, καταχώρηση και αξιολόγηση του οπτικοακουστικού υλικού και η δημιουργία ενός καλλιτεχνικού έργου με αισθητικό αποτέλεσμα μέσω του μοντάζ. Αυτός ο τρόπος είναι ένας πολύ δημιουργικός και ζωντανός τρόπος να ευαισθητοποιηθούμε για το περιβάλλον, όπως συνειδητοποιήσαμε κατά την βιωμένη εμπειρία. Η αίσθηση της επαναανακάλυψης και της επανιδιοποίησης της περιοχής των Αγίων Αναργύρων, με ένα «κινηματογραφικό βλέμμα», το οποίο την έκανε πιο όμορφη και κατανοητή, συνέβαλε στην δημιουργία δυνατών δεσμών αγάπης με το περιβάλλον. Κατά την βιωματική περιπλάνηση δημιουργήθηκε η αίσθηση σύνδεσης με τις οικογενειακές ρίζες και το παρελθόν, καθώς και η αίσθηση του ανήκειν. Η ενεργητική διαδικασία της περιπλάνησης και της κινηματογράφησης δίνει την αίσθηση στον κινηματογραφιστή ότι γίνεται μέρος του περιβάλλοντος χώρου.

Πολύ θετική και σημαντική ήταν και η μετέπειτα επικοινωνία με τους ανθρώπους που συμμετείχαν στην ταινία, για τους οποίους έγινε μία προβολή στον μοναδικό εναπομείναντα κινηματογράφο των Αγίων Αναργύρων, «Μαρία-Έλενα». Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν αρκετά συγκινημένοι για την προβολή της περιοχής και χαρούμενοι για τα μηνύματα που μπόρεσαν να εκφράσουν. Κάποιοι ενδιαφέρθηκαν να προστεθούν πληροφορίες στο ντοκιμαντέρ που δημιουργήθηκε για την περιοχή. Η αγάπη για τον τόπο και τους ανθρώπους, ήταν το νήμα που διαπερνούσε όλη την ταινία. Η αγάπη αυτή και η κοινή εμπειρία της θέασης και του μοιράσματος αποτέλεσε σημείο συναισθηματικής σύνδεσης για όλους τους συντελεστές και τους θεατές.

Έτσι βιωματικά συμπεράναμε ότι η ενδυνάμωση των κοινωνικών σχέσεων και η διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την κινηματογράφηση του πολιτισμικού περιπάτου, καθώς συνδέει τον διανοητικό και τον συναισθηματικό κόσμο των ανθρώπων της περιοχής. Η θεώρηση και η νοηματοδότηση του περιβάλλοντος σαν ένα σύνολο της ανθρώπινης δραστηριότητας, του τεχνητού και του φυσικού περιβάλλοντος, όπου εδράζονται τα όνειρα και οι επιθυμίες των ανθρώπων, μπορεί να ευαισθητοποιήσει για το περιβάλλον τους εμπλεκόμενους και να τους αλλάξει την νοητική εικόνα που έχουν για τον κόσμο. Επίσης η αντίληψη αυτή για τον τόπο μπορεί να αλλάξει την καθημερινή συμπεριφορά των κατοίκων, όπως για παράδειγμα να τους παροτρύνει να εντάξουν τον πολιτισμικό περίπατο στην καθημερινή ζωής τους. Η συλλογική ψυχαγωγία του κινηματογράφου σε αντίθεση με την απομονωμένη ψυχαγωγία της τηλεόρασης και η ενεργητική στάση ζωής ενάντια

στην «τηλεζωή» μπορούν να είναι οι λύσεις για μία ειρηνική συμβίωση και για την ευαισθητοποίηση και την προστασία του περιβάλλοντος.

4. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βαν Μπούσχοτεν, Ρ., Βερβενιώτη Τ., Λαμπροπούλου, Δ., Μούλιου, Μ., Χαντζαρούλα, Π. (επιμ.) (2016), *Η μνήμη αφηγείται την πόλη, Προφορική ιστορία και μνήμη του αστικού χώρου*, Αθήνα: Πλέθρον
- Barthes, R. (2001), *Εικόνα-Μουσική-Κείμενο*, μτφ. Γ. Σπανός, Αθήνα: Πλέθρον
- Barthes R. (1967), *Semiology and Urbanism*, Columbia University http://ftp.columbia.edu/itc/architecture/ockman/pdfs/dossier_4/barthes_2.pdf, τελευταία επίσκεψη: 3/10/2022
- Benjamin, W. (2020), *Παρίσι, πρωτεύουσα, του 19ου αιώνα, Παρουσίαση του 1939*, Αθήνα: Ουατίπι
- Benjamin, W. (1994), *Σαρλ Μπωντλαίρ, Ένας λυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, μτφρ. Γ. Γκουζούλης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Bruno, G. (2011), *Πόλη και κινηματογράφος: θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, επιμ. Σηφάκη, Ε., Πούπου, Α., Νικολαΐδου, Α., Αθήνα: Νήσος, σελ. 41-64
- Bruno, G. (2002), *Atlas of Emotion: Journeys in Art, Architecture, and Film*, New York: Verso, σελ. 55-71, <https://doubleoperative.files.wordpress.com/2009/12/atlas-of-emotion1.pdf>, τελευταία επίσκεψη: 3/10/2022
- Debord, G. (1986), *Η κοινωνία του θεάματος*, μτφρ. Π. Τσαχαγέας, Ν.Β. Αλεξίου, Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος
- Debord, G. (1955), *Les Levres Nues, Introduction to a critic of urban geography*, translated by Ken Knabb, <https://blogs.rhrk.uni-kl.de/urban-emotions/wp-content/uploads/sites/15/2015/04/Debord-1955-Introduction-%C3%A0-une-critique-english.pdf> τελευταία επίσκεψη: 3/10/2022
- De Certeau, M. (2010), *Επινοώντας την Καθημερινή Πρακτική. Η Πολύτροπη Τέχνη του Πράττειν*, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, Αθήνα: Σμίλη
- Ferro, M. (2020), *Εθνογραφικός Κινηματογράφος και Ντοκιμαντέρ, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις: Το φιλμ και οι κινηματογραφικές πηγές ως μέσα για την ανάλυση των κοινωνιών*, μτφρ. Β. Μπαρδή, Γ. Νικολακάκης, Αθήνα: Αιγόκερως, σελ. 38-51
- Ιωαννίδης, Γ. Δ. (επιμ.) (1999), *International Situanniste, Το ξεπέραςμα της τέχνης, Ανθολογία κειμένων της Καταστασιακής Διεθνούς*, μτφρ. Γ. Ιωαννίδης, Αθήνα: Ύψιλον
- Καλαμπάκας Β. , Κυριακουλάκος Παναγιώτης (2015), *Η οπτικοακουστική κατασκευή*, www.kalippos.gr, τελευταία επίσκεψη: 20/2/2021
- Μηλιώνης, Α. (2009), *Η πόλη των Αγίων, Οδοιπορικό στον χώρο και τον χρόνο*, Αθήνα: Δήμος Αγίων Αναργύρων

- Ντάβου, Μπ. (2000), *Οι διεργασίες της σκέψης την εποχή της πληροφορίας, Θέματα γνωστικής ψυχολογίας και επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Πάλλης, Γ. (2009), *Τοπογραφία του Αθηναϊκού Πεδίου κατά τη μεταβυζαντική περίοδο, οικισμοί, οδικό δίκτυο και μνημεία*, Θεσσαλονίκη: Π/ Κυριακίδη
- Portelli, A. (2020), *Τι καθιστά την προφορική ιστορία διαφορετική, Ομιλία, Γραφή και Ανάμνηση*, μτφρ. Β. Λέκκα, Αθήνα: Πλέθρον/μικρόκοσμος
- Στεφανή, Ε. (2016), *Το παιχνίδι της παρατήρησης*, Αθήνα: Πατάκης
- Storey, J. (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και Λαϊκή Κουλτούρα*, μτφ: Β. Τζούνης, Αθήνα: Πλέθρον
- Τζουμάκα, Ε. (2020), *Πόλη και ιδεολογία, Η εικόνα της Αθήνας 1833-1949*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης